

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЯХ УЧЕНИХ 1980–1990-Х РОКІВ

В умовах розвитку сучасної гуманітарної парадигми шкільної літературної освіти підкреслено значущість активізації культурологічного напрямку. Акцентовано на необхідності обґрунтування культурологічних основ змісту шкільної літературної освіти на основі конструктивно-критичного осмислення науково-методичних ідей учених минулого століття. Окреслено принципи культурологічного вивчення літературного твору на основі діалогу культур у працях філософів, мистецтвознавців, літературознавців (М. Бахтін, Д. Лихачов, О. Лосєв, Ю. Лотман та ін.). Обґрунтовано причини активізації культурологічного напрямку у шкільній літературній освіті досліджуваного періоду, що були розвитком ідей міжпредметної взаємодії. Досліджено генезу науково-методичних ідей учених 1980–1990-х років щодо теоретичних основ та практичної реалізації культурологічного підходу до навчання російської літератури у закладах загальної середньої освіти. На основі аналізу науково-методичного доробку учених (Є. Колокольцев, С. Курганов, Н. Мірецька) обґрунтовано культурологічні основи змісту шкільної літературної освіти, актуалізовано настанови учених-методистів щодо навчання літератури з урахуванням ідей культурологічного підходу. Підкреслено, що вченими-методистами минулого століття представлено методика комплексного використання суміжних видів мистецтва (живопису, графіки, музики тощо) як дієвих засобів реалізації культурологічного підходу до навчання російської літератури. Доведено, що запропоновані вченими форми, методи і прийоми роботи з текстом художнього твору на основі діалогічної взаємодії із засобами суміжних образотворчостей сприяють розширенню літературознавчих і мистецтвознавчих знань учнів, усвідомленню ними літературного твору як унікального тексту культури, осягненню законів творення образів у різних видах мистецтва, а також формуванню вмінь аналізувати й інтерпретувати художні твори у мистецькому контексті. Обґрунтовано важливість продуктивних теоретико-методичних надбань учених з означеної проблеми для ефективного розвитку сучасної теорії й практики навчання літератури на засадах культурологічного підходу.

Ключові слова: культурологічні основи змісту шкільної літературної освіти, урок російської літератури, культурологічний підхід до навчання російської літератури, мистецтво слова, міжпредметні зв'язки, суміжні види мистецтва, науково-методичний доробок учених 1980–1990-х років.

Важливість комплексного підходу до використання культуротворчого впливу суміжних видів мистецтва на формування юної особистості зумовлюється змінами, що відбуваються у сучасній шкільній літературній освіті. У низці державних документів (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція “Нова українська школа”, проєкт Державного стандарту базової середньої освіти, Концепція літературної освіти, чинні програми й підручники з української і зарубіжної літератури тощо) обґрунтовується необхідність проведення навчання української і зарубіжної літератури у закладах загальної середньої освіти на засадах культурологічного підходу.

Так, у проєкті Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) серед компетентностей, якими мають оволодіти учні 5–9-х класів, виокремлено культурну компетентність, “що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин України, інших країн і народів; здатність розуміти й шанувати творчі способи вираження та передачі ідей і смислів у різних культурах через різні види мистецтва й інші культурні форми; прагнення до розвитку й вираження власних ідей, почуттів засобами культури й мистецтва” [11].

Відповідно до настанов Концепції літературної освіти (2011 р.), реалізація культурологічної лінії передбачає вивчення літератури в контексті розвитку культури й мистецтва (література як мистецтво слова), розгляд літературних творів у взаємозв'язках із живописом, музикою, кіно та іншими видами мистецтва, використання культурологічного принципу, що забезпечуватиме розширення світогляду учнів, визначення місця літератури серед інших видів мистецтва та в духовній культурі народу й людства [5].

Зміни, що відбулися на початку третього тисячоліття у шкільній літературній освіті, пов'язані з її поверненням у контекст культури. Об'єктивний розвиток методичної науки актуалізує теоретичні розробки, експериментальні перевірки і практичне впровадження системи вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтва. Сучасні словесники мають розлогі та ґрунтовні навчально-методичні матеріали з питань порівняльного вивчення літератури й суміжних мистецтв як складника літературної компаративістики. За допомогою сучасних методик формуються оригінальні схеми сприймання художніх систем, забезпечується багатство можливих інтерпретацій літературних текстів, виникають нетрадиційні тлумачення художніх творів тощо. Проте нині неабиякої актуальності набувають науково-методичні настанови провідних учених минулого століття щодо реалізації культурологічного підходу до навчання літератури в практиці роботи закладів загальної середньої освіти, що стали основою для конструктивно-критичного осмислення проблеми культурологічної спрямованості змісту шкільної літературної освіти у кінці XX – на початку XXI століття.

Осмилення проблеми культурологічного підходу в освіті представлено у працях учених-педагогів І. Балхарової, Є. Бондаревської, М. Бастуна, В. Гури, І. Зязюна, І. Колмолгорової, О. Рудницької, В. Сластьоніна, І. Якиманської та ін. Висвітлення історії розвитку і становлення шкільної літературної освіти на засадах культурологічного підходу подано у працях українських і зарубіжних учених-педагогів і учених-методистів В. Альбатирової, Л. Базиль, Т. Беньковської, О. Гетьманської, Л. Кіпінес, Л. Новаківської, С. Пультера, Т. Яценко та ін.

Проблема обґрунтування культурологічних основ змісту шкільної літературної освіти отримала своє послідовне розроблення в наукових розвідках провідних українських і зарубіжних учених-методистів: Г. Ачкасової, О. Бандури, К. Богачова, А. Вітченка, Н. Волошиної, Є. Волощук, Г. Гладишева, А. Градовського, В. Доманського, С. Жили, О. Ісаєвої, М. Качуріна, З. Кирилюк, Ж. Клименко, О. Куцевол, В. Маранцмана, Л. Мірошніченко, А. Мельник, Л. Неживої, О. Ніколенко, Є. Пасічника, О. Покатілової, С. Сафарян, Н. Свіріної, Л. Сімакової, Ю. Султанова, Б. Шалагінова, К. Шахової, З. Шевченко, Т. Яценко та ін.

Розміття наукових розвідок сучасних учених полягає в аналізі історико-педагогічних передумов для розвитку і становлення шкільної літературної освіти на засадах культурологічного підходу; обґрунтуванні культурологічних основ змісту шкільної літературної освіти; теоретичній і практичній реалізації культурологічного підходу до навчання літератури; предметній інтеграції у процесі навчання літератури як педагогічного варіанту зв'язків між різними видами мистецтва; розробленні методичної системи культурологічного аналізу літературного тексту; визначенні культурологічного контексту, принципів, ціннісних складників культурологічного підходу; упровадженні інноваційних технологій навчання української і зарубіжної літератури за засадах культурологічного підходу тощо.

Широке проблемне коло науково-методичних ідей учених 1980–1990-х років, пов'язаних з обґрунтуванням культурологічних основ змісту шкільної літературної освіти, не отримало належного висвітлення у сучасних історико-педагогічних та науково-методичних дослідженнях учених. Отже, актуальності набуває проблема ретроспективного аналізу та творчої реалізації нагромадженого прогресивного науково-методичного досвіду вчених досліджуваного періоду у практиці навчання літератури на культурологічних засадах.

Мета статті – на основі аналізу науково-методичних праць учених 1980–1990-х років визначити культурологічні основи змісту шкільної літературної освіти.

У 80–90-х роках ХХ ст. серед учених активно велася дискусія про гуманітарну освіту, у межах якої обговорювалися питання літературної освіти, її ролі та значення для формування юної особистості, теорії і практики навчання й викладання літератури у закладах освіти, професійних якостей особистості вчителя-словесника тощо. Пошук оптимальних шляхів розвитку шкільної літературної освіти у період 1980–1990-х років позначився на активізації культурологічного підходу до навчання літератури у закладах загальної середньої освіти. Теоретико-методичні дослідження вчених та практична діяльність учителів-словесників були пов'язані із системністю та цілісністю гуманітарного знання, а також розвитком міжпредметних зв'язків у системі шкільної літературної освіти [1; 4; 12].

У другій половині ХХ ст. ідеї структурності й динамічності контексту культури розвинули у наукових розвідках російські філософи, культурологи, мистецтвознавці й літературознавці М. Бахтін, Д. Лихачов, О. Лосєв, Ю. Лотман та ін. Так, на основі досліджень М. Бахтіна принцип культурологічності став невіддільним від принципу діалогічності під час вивчення творів мистецтва. На думку М. Бахтіна, «діалог культур» має здійснюватися тільки у формі діалогів образів культури за тих вирішальних ситуацій людського існування, що втілені у цих образах і створюють предмет невпинної розмови культур, що постійно поглиблюється і переосмислюється [2]. Вивчення літератури у культурологічному контексті актуалізує тезу вченого про те, що література – невід'ємна частина культури, її неможливо вивчати поза цілісним контекстом культури, “її не можна відривати від іншої культури і безпосередньо співвідносити із соціально-економічними й іншими факторами” [2, с. 334].

Провідні вчені-філософи, літературознавці (Д. Лихачов, О. Лосєв, Ю. Лотман та ін.) переконливо довели, що кожний художній твір містить історичні, етнографічні, міфологічні, семантичні аспекти. Отже, впливаючи на особистісну свідомість реципієнта, твір словесного мистецтва розкриває перед читачем різні грані діалогу культур. Осягнення тексту, на думку вчених, є своєрідним проникненням у його художній світ на основі усвідомлення різних структурних рівнів – від понять та образів до мотивів, сюжетів, символів. Саме за допомогою спілкування між автором і читачем художній твір, який протягом століть є застиглою формою буття, починає своє нове життя у свідомості реципієнта [7–9].

Розроблення проблеми реалізації культурологічного підходу до навчання літератури у 80–90-х роках ХХ ст. займалися провідні українські та зарубіжні вчені-методисти, дослідники, активні вчителі-словесники, а саме: Л. Айзерман, О. Бандура, В. Беленький, Т. Браже, Н. Волошина, В. Гречинська, Є. Колокольцев, М. Кудряшов, С. Курганов, Т. Курдюмова, С. Лавлинський, В. Маранцман, Н. Мірецька, Є. Пасічник, В. Троїцький, О. Фролова, М. Черкесова та ін. За основу культурологічного діалогу ними були визнані прийоми проблемного навчання, здійснення міжпредметної та міжмистецької взаємодії, концепція “занурення” учнів у культуру тієї епохи, література якої вивчається.

Фаховий інтерес для нас становлять наукові розвідки українського педагога С. Курганова, який розглядав природу навчального діалогу в концепції школи діалогу культур, висунутої і розробленої у середині

80-х років ХХ ст. В. Біблером, радянським філософом, культурологом та істориком культури. Учений підкреслював, що учні у процесі навчання занурюються в діалог різноманітних культур (античності, середньовіччя, епохи Відродження, нового часу і сучасності), вступають в діалог з іншими учнями та із самими собою. Отже, навчальний діалог виступає не тільки формою і способом навчання на уроках літератури, а й засобом формування творчого мислення школярів [6].

Комплексний підхід до вивчення мистецтва слова в широкому культурологічному контексті використовує російська методистка Н. Мірецька. У книзі “Сполучення” (1989 р.) учена ознайомлює читачів із системою естетичного виховання в школі, у центрі якої постає урок літератури. На основі комплексної взаємодії різних форм і видів класної, позакласної та позашкільної роботи подано практичні зразки реалізації діалогу мистецтв засобами міжмистецької взаємодії.

У контексті дослідження слушними є твердження вченої про необхідність цілісного опанування особистістю культурної спадщини, що має забезпечуватися єдністю всіх складників, зокрема комплексу мистецтв. Н. Мірецька стверджує, що «викладання будь-якого мистецтва потребує не різкого відокремлення, відмежування від інших мистецтв, а постійних асоціацій із ними, паралелей» [10, с. 32]. Цілком погоджуємося з думкою вченої про те, що вивчення літератури на основі міжмистецької взаємодії відкриває широкі можливості для індивідуалізації навчально-виховного процесу, оскільки у багатьох дітей “зародження інтересу до слова пов’язане із зоровими враженнями, що перегукуються зі словесною образотворчістю. А як важливо створити на уроці настрій, необхідний для сприйняття книги, причому викликати не просто загальну увагу, а індивідуальне “включення у співпереживання тексту” [10, с. 31].

Вагомий внесок у методику використання суміжних видів мистецтва (живопису, графіки, музики, зразків виконання майстрів художнього читання, словесно-графічної наочності) на уроках російської літератури зробив російський учений-методист Є. Колокольцев. [3; 4]. У праці “Мистецтво на уроках літератури” (1991 р.) він указує на значущість звернення до суміжних мистецтв для естетичного й літературного розвитку юної особистості, для формування цілісного уявлення про міжмистецькі зв’язки, специфіку літератури як мистецтва слова [3, с. 4].

В основу методики використання творів суміжних видів мистецтва Є. Колокольцевим було покладено прийом їх зіставлення з літературними творами й фактами, що дає змогу поглибити уявлення школярів про специфіку літератури як виду мистецтва. Використання зазначеного методичного прийому на уроках літератури, на думку вченого, допомагає учням проникнути в атмосферу художнього твору, розвиває мислення, розширює емоційний досвід, збагачує усне й письмове мовлення, сприяє кращому сприйманню і розумінню художнього твору [3, с. 5]. Водночас використання творів живопису і графіки, прослуховування музичних творів є дієвим засобом реалізації міжпредметних зв’язків на уроці літератури, слугує не тільки засобом удосконалення літературної освіти учнів, а й позначається на їхньому розумінні закономірностей розвитку мистецтва, розширює естетичний кругозір [3, с. 5–6].

Є. Колокольцевим представлено методику використання суміжних видів мистецтва на уроках російської літератури під час вивчення різних літературних жанрів. Ознайомлення з мистецтвом ілюстрації учений розглядає як дієвий засіб для глибокого розуміння учнями змісту та форми художнього твору, переконує, що своєрідність ілюстрацій визначає аспекти роботи з ними на уроці літератури: йдеться про те, щоб полегшити учням сприймання таких компонентів художнього твору, як сюжет, композиція, індивідуальний стиль письменника, мова художнього твору; конкретизувати уявлення про літературних героїв, час і місце подій, пейзаж; визначити сюжетні лінії твору; поміркувати про взаємовідносини героїв тощо [3, с. 13–14]. У навчально-методичному посібнику вчений описує методику роботи з ілюстраціями Д. Кардаковського, М. Кузьміна, В. Бехтєєва, П. Павлінова, Д. Шмаринова, М. Врубеля, Ю. Анненкова та інших відомих художників-ілюстраторів у процесі вивчення художніх творів російських письменників. Під час використання ілюстрацій Є. Колокольцев рекомендує застосовувати технічні засоби навчання, для проєктування діапозитивів та діафільмів перевагу надає епідіапроектору, діапроектору, а також радить акцентувати увагу учнів на уміщені у підручнику ілюстрації та репродукції картин.

Є. Колокольцев на сторінках навчально-методичного посібника висвітлював проблему використання портретного живопису під час вивчення біографії письменника, залучення репродукцій художніх полотен до процесу аналізу літературних творів та засвоєння учнями теоретико-літературних понять. Серед запропонованих ученим методів та методичних прийомів роботи з текстом художнього твору в єдності із суміжними образотворчістю, зокрема репродукціями картин художників Г. Коржова, В. Серова, Ю. Непринцева, І. Рєпіна, І. Айвазовського тощо, варто виділити такі: використання репродукцій портретів письменників, їх найближчого оточення тощо у процесі ознайомлення учнів із біографічними відомостями про митців слова; застосування методу бесіди під час роботи над портретним живописом; використання репродукцій художніх картин, спільних за тематикою з літературними творами, зіставлення мистецьких полотен (літературного та живописного) на основі спільних ідей та образів; надання учням відомостей загальноісторичного, мистецтвознавчого характеру (ознайомлення з епохою, поглядами літературознавців, мистецтвознавців тощо); зіставлення засобів творення образів, утілення ідеї у суміжних видах мистецтва; застосування зразків живопису під час засвоєння та поглиблення в учнів теоретико-літературних знань (герой, пейзаж, композиція, сюжет, метафора, антитеза, тема, ідея, мистецтвознавчий напрям тощо); використання прийому словесного

малювання під час аналізу пейзажного полотна; написання власних творів (розвиток зв'язного мовлення) на основі прочитаного художнього твору та розглянутої репродукції картини.

Природу використання на уроках російської літератури музичного мистецтва Є. Колокольцев убачає у незамкнених межах суміжних мистецтв, уважаючи, що кожна образотворчість хоча й володіє яскравою специфікою, проте потребує взаємодопомоги. “Характер взаємодії двох видів мистецтв, – зазначає вчений, – визначає три основні спрямування щодо використання музики під час вивчення художніх творів: музика у житті та творчості письменника; музика, відтворена у літературному творі; музика, що виникла у тісній взаємодії в таких формах, як романс, пісня, опера, балет, симфонічна поема тощо” [3, с. 145]. Учений-методист обстоював необхідність виваженого відбору фактичного матеріалу для уроків літератури, апелював до емоційних вражень та почуттів учнів під час прослуховування музичних творів, підкреслював необхідність обговорення зразків музичного мистецтва з відповідним коментарем учителя, використання методу бесіди під час роботи над творами суміжних видів мистецтва тощо [3, с. 143–163].

Уважасмо за доцільне акцентувати увагу на пропонувані Є. Колокольцевим методах і методичних прийомах, застосованих учителем під час проведення художнього читання, а саме: використання вступного слова вчителя перед прослуховуванням фонозаписів; аналіз та оцінювання виконавської майстерності читця-професіонала щодо втілення ним авторської ідеї, передачі власних почуттів (інтонація, темп, психологічні паузи, логічні наголоси, позамовні засоби виразності тощо); використання учнями під час написання власних творів особливостей виконавської манери акторів-декламаторів тощо. Учений переконливо доводив, що “звукзаписи професійних читців розширюють читацький досвід учнів, поглиблюють сприйняття ними літератури як мистецтва слова, <...> змушують їх переживати, міркувати, доходити висновку” [3, с. 167–168].

Висновки. Висвітлені у науково-методичних працях учених-методистів оптимальні форми, методи і прийоми роботи на уроках російської літератури із засобами суміжних видів мистецтва на основі їх діалогічної взаємодії сприяють поглибленню в учнів знань літературознавчого і мистецтвознавчого характеру, досягненню ними літературного твору як тексту культури, усвідомленню законів творення образів у суміжних мистецтвах, формуванню вмінь аналізувати та інтерпретувати художні твори у мистецькому контексті. Продуковані вченими науково-методичні настанови стали важливим орієнтиром у визначенні й обґрунтуванні культурологічних основ змісту шкільної літературної освіти у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в аналізі науково-методичного досвіду провідних учених-методистів початку ХХІ ст. щодо реалізації проблеми культурологічного підходу у шкільній літературній освіті.

Використана література:

1. Бандура О. М. Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення української літератури : посібник для вчителя. Київ : Рад. шк., 1984. 167 с.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества ; 2-е изд. Москва : Искусство, 1986. 445 с.
3. Колькольцев Е. Н. Искусство на уроках литературы : пособие для учителя. Киев : Рад. шк., 1991. 208 с.
4. Колокольцев Е. Н. Межпредметные связи при изучении литературы. Москва : Просвещение, 1990. 221 с.
5. Концепція літературної освіти, 26 січня 2011 р. URL : http://osvita.ua/legislation/- Ser_osv/13508.
6. Курганов С. Ю., Соломадин И. М. Учебный диалог и психологические исследования мышления. *Методологические проблемы основ науки*. Киев : Наук. думка, 1986. С. 95–96.
7. Лихачев Б. Т. Теория эстетического воспитания школьников. Москва : Просвещение, 1985. 176 с.
8. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура. Москва : Политиздат, 1991. 525 с.
9. Лотман Ю. М. О двух моделях коммуникации в системе культуры / *Избранные статьи* : в 3-х т. Таллинн : Александра, 1992. Т. 1. С. 77–90.
10. Мирецкая Н. В. Сопряжение: комплексная работа по эстетическому воспитанию в школе: из опыта работы : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1989. 206 с.
11. Проект Державного стандарту базової середньої освіти, 4 березня 2020 р. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuyedlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
12. Старкова З. С. Содружество искусств на уроках литературы: из опыта работы : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1988. 160 с.

References:

1. Bandura O. M. (1984) Mizhpredmetni zviyazky v procesi vyvchennia ukrainskoi literatury : posib. dlia vchytelia. [Interdisciplinary connections during Ukrainian literature studying : a book for a teacher]. Kyiv : Rad. shk. 167 s. [in Ukrainian].
2. Bahtin M. M. (1986) Estetika slovesnogo tvorchestva. [Aesthetics of the art of words]. (2-e izd.). Moskva : Iskusstvo. 445 s. [in Russian].
3. Kolokol'cev E. N. (1991) Iskusstvo na urokah literatury : posobie dlja uchitelja. [Art in Literature classes : a book for a teacher]. Kiev : Rad. shk. 208 s. [in Russian].
4. Kolokol'cev E. N. (1990) Mezhpredmetnye svyazi pri izuchenii literatury. [Interdisciplinary connections during Literature studying]. Moskva : Prosveshhenie. 221 s. [in Russian].
5. Koncepciia literaturnoi osvity, 26 sichnia 2011 roku. [The concept of literary education, January 26, 2011]. URL: http://osvita.ua/legislation/- Ser_osv/13508 [in Ukrainian].
6. Kurganov S. Ju., Solomadin I. M. (1986) Uchebnyj dialog i psihologicheskie issledovanija myshlenija. Metodologicheskie problemy osnovanij nauki. [Educational dialogue and psychological research of thinking. Methodological problems of the science foundations]. Kiev : Nauk. dumka. S. 95–96. [in Russian].

7. Lihachev B. T. (1985) Teoriya estetičeskogo vospitanija škol'nikov. [The theory of aesthetic education of schoolchildren]. Moskva : Prosveshhenie. 176 s. [in Russian].
8. Losev A. F. (1991) Filosofija. Mifologija. Kul'tura. [Philosophy. Mythology. Culture]. Moskva : Politizdat. 525 s. [in Russian].
9. Lotman Ju. M. (1992) O dvuh modeljah kommunikacii v sisteme kul'tury. [On two models of communication in the culture system] / Ju. M. Lotman. Izbrannye stat'i : v 3 t. Tallinn : Aleksandra, 1992. T. 1 : Stat'i po semiotike i topologii kul'tury. S. 77–90. [in Russian].
10. Mireckaja N. V. (1989) Soprzazhenie: kompleksnaja rabota po jestetičeskomu vospitaniju v shkole : Iz opyta raboty : kn. dlja učitelja [Conjugation: complex work on aesthetic education at school : From work experience : a book for a teacher.]. Moskva : Prosveshhenie. 206 s. [in Russian].
11. Proekt Derzhavnogo standartu bazovoi serednioi osvity, 4 bereznia 2020 r. [Draft State Standard of Basic Secondary Education, March 4, 2020]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennja-projekt-derzhavnogo-standartu-bazovoi-serednoi-osviti> [in Ukrainian].
12. Starkova Z. S. (1988) Sodruzhestvo iskusstv na urokah literatury: Iz opyta raboty: Kniga dlja učitelja [Interaction of arts in Literature lessons: From work experience: A book for a teacher.]. Moskva : Prosveshhenie. 160 s. [in Russian].

Hohol` N. V. Culturological foundations of the school literary education content in scientific and methodical works of the 1980s and 1990s

The article notes the need to intensify the culturological trend in the modern humanitarian paradigm of school literary education. Emphasis is placed on substantiating the culturological foundations of the school literary education content from the perspective of a constructive and critical understanding the theoretical and methodological ideas of researchers of the last century. The principles of culturological study of a literary work on the basis of dialogue of cultures in the works of philosophers, art critics, literary critics (M. Bakhtin, D. Likhachov, O. Losiev, Yu. Lotman and others) are stated. The reasons for the intensification of the culturological trend in school literary education of this period, which contributed to the development of the ideas of interdisciplinary connections, are outlined. The author explores the genesis of researchers' scientific and methodological ideas of the 1980s and 1990s on the theoretical foundations and practical implementation of the culturological approach to the Russian literature teaching in general secondary school. The culturological foundations of the school literary education content are substantiated on the basis of analysis of scientific and methodological achievements of researchers (H. Belenky, Ye. Kolokol'tsev, S. Kurhanov, N. Miretska), and the guidelines of methodologists on teaching literature are updated, taking into account the ideas of the culturological approach. The paper argues that researchers of the last century suggest the methodic of complex use of related arts (painting, graphics, music, etc.) as an effective means of realizing the culturological approach in Russian literature classes. Judging by the methodological experience of this period it is claimed that proposed forms, methods and techniques of working with the art text on the basis of the dialogic interaction with the means of related arts promote deepening students' knowledge of literature and art, their awareness of a literary work as a perfect and unique text of culture, their understanding the specific features of the image creation in different arts as well as the forming skills to analyze and interpret works of art in an artistic context. The author substantiates an importance of using theoretical and methodological achievements of researchers on this problem for the effective development of modern theory and practice of Literature teaching based on the culturological approach.

Key words: *culturological foundations of the school literary education content; Russian literature classes; culturological approach to Russian literature teaching; the art of words; interdisciplinary connections; related arts; researchers' scientific and methodological achievements of the 1980s and 1990s.*

УДК 378. 011.3:62-051-047.22

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.74.04>

Горохівська Т. М.

**ПРОФЕСІЙНА МОТИВАЦІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА
РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Здійснено теоретичний аналіз професійної мотивації як педагогічної умови розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти. Окреслено особливості розуміння відмінностей змісту понять “мотив” і “мотивація”. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу, присвячену проблемі дослідження мотивації особистості, у результаті чого з'ясовано, що у вітчизняних наукових джерелах та працях авторів ближнього зарубіжжя вивчення мотивації ґрунтується на змістовно-ієрархічному (сукупність мотивів, що зумовлюють поведінку особистості) і процесуально-динамічному (динамічний процес, механізм формування мотиву) підходах; наведено відповідні приклади. Визначено інтринсивні (внутрішні) і екстринсивні (зовнішні) спонукальні чинники (класи мотивів) професійної діяльності. Означено, що підставою для формування мотиву стають ціннісні орієнтації, які відрізняються достатньою динамічністю; окреслено особливості ціннісних орієнтацій викладачів технічних закладів вищої освіти. Підкреслено, що мотивація професійно-педагогічної діяльності викладача технічного закладу вищої освіти визначає рівень його професійно-педагогічної компетентності, а відповідно, і якість освітніх послуг, що ним надаються. При цьому зауважено, що мотивацію професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи можна розглядати як структуру, що вирізняється особливою складністю і містить цілу низку компонентів (професійний,